

Автор статті пропонує свою точку зору з приводу свідчень Діона Хрисостома та висновків Д. Браунда.

Вивчаючи історію Ольвії римського часу, неможливо не звернутися до практично єдиного писемного джерела. кінця I ст. н. е.— промови Діона Хрисостома — оратора з міста Пруса (Віфінія), філософа школи стоїків, який відвідав Ольвію того часу, відбуваючи заслання. На його XXXVI, «Борисфенітську» промову, проголошену після повернення в Прусу, посилаються майже всі автори, торкаючись розглядуваного регіону I ст. до н. е.— I ст. н. е.¹

Однак, не всі аспекти цієї промови використані достатньою мірою. Діон єдиний пише про загибель міста в результаті гетської навали в середині I ст. до н. е., що підтверджується й археологічними даними². Часто згадують опис зовнішнього вигляду міста, відбудованого після гетської навали, його споруд і оборонних мурів, відмічають, з одного боку, його грецький характер, а з другого — окремі риси «варваризації», зупиняються на причинах його відродження.

При цьому залежно від позиції вченого підкреслюється чи то грецький характер його жителів, чи то їх «варварські» риси. Як правило, цілком приймається на віру твердження Діона про причини відродження життя в Ольвії після гетської навали. Однак дослідники виділяють різні аспекти його свідчення і під різними кутами зору, а саме: скіфи самі не могли відновити торгівлю на грецький лад, хоча потребували її; відносини між греками та скіфами на той час були мирними і, навіть, взаємовигідними тощо. Але ж Діон вказує, що, як йому здається (виділено нами.— В. К.), місто було відроджене за бажанням навколишніх скіфів, які потребували торгівлі з еллінами, але не могли налагодити торгове місце на грецький лад (Ог. XXXVI). Тож це — припущення самого Діона, який проводить думку про особливу роль еллінів у житті скіфів. У нього, з одного боку, ольвіополіти — літературно-філософський образ ідеальних громадян-еллінів, на відміну від «варварів»³, а з другого — Діон не може замовчати їх певну «варваризацію».

Таким чином, «Борисфенітська промова» становить для істориків непересічний інтерес і її не слід розглядати однобічно. Однак, спеціально цьому важливому джерелу присвячена тільки досить давня праця М. К. Трофімової та окремі місця дослідження А. В. Подосінова⁴.

Девід Браунд певною мірою знайшов свій аспект у висвітленні розглядуваного повідомлення. Насамперед він вирішує питання довіри до цього джерела: оратор дає особистий погляд на Ольвію, де відбулися походження і філософія самого Діона, а також мета промови. Він зобразив місто в облозі, але із збереженими грецькими традиціями та звичаями — без цього Ольвія не спромоглася б тримати ворога на відстані. Отже, на автора промови вплинули греко-римські ідеї, зокрема про позитивне значення близької загрози. Саме тому він, мабуть, применшує ступінь «варваризації» міста. Однак, це досить чітко проступає після опису «скіфського» одягу ольвіополітів та осуду їх не дуже чистої вимови.

¹ Латышев В. В. Исследования об истории и государственном строе города Ольвии.— СПб., 1887.— С. 145 и сл.; Крыжицкий С. Д. Ольвия: Историкографическое исследование архитектурно-строительных комплексов.— Киев, 1985.— С. 135—137; Русяева А. С. О культурной жизни Ольвии послегетского времени // Античная культура Северного Причерноморья в первые века нашей эры.— Киев, 1986.— С. 3—25; Анохин В. А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья.— Киев, 1989.— С. 56—58; Карышковский П. О. Монеты Ольвии.— Киев, 1988.— С. 108 и сл.; Крапівіна В. В. До політичної історії Ольвії в середині I ст. до н. е. // Археологія.— 1988.— № 63.— С. 12—19; Марченко К. К. Фракийці на території Нижнього Побужжя во второй половине VII—I вв. до н. э. // ВДИ.— 1974.— 2.— С. 146—161 та ін.

² Крапівіна В. В. Вказ. праця.

³ Трофімова М. К. О некоторых источниковедческих проблемах XXXVI (Борисфенитской) речи Диона Хрисостома // ВДИ.— 1959.— № 3.— С. 159.

⁴ Там же; Подосінов А. В. Овидий и Причерноморье: опыт источниковедческого анализа поэтического текста // Древнейшие государства на территории СССР.— М., 1984.— С. 145 и сл.

Торкаючись наведеної Діоном думки стосовно причин відродження життя в Ольвії, Д. Браунд підкреслює, що вона належить самому Діону, а не є визнанням усіма історичним фактом, хоча при цьому спеціально відмічає безумовну важливість спільної мови для успішної торгівлі, але не як основний фактор.

Вчений уміло використовує контекст у промові Діона для висновків про специфічний і неоднозначний характер взаємовідносин ольвіополітів з «варварським» оточенням, який Діон дещо спрощує. Тут же цілком правомірно звертає увагу на досить дивний інтерес Діона до торгівлі, до якої філософи частіше ставляться презирливо. Мабуть, це свідчить про важливу роль, яку відігравала торгівля у відносинах між ольвіополітами та сусідніми негрецькими народами. Але тут Д. Браунд чомусь забуває те, що підкреслював вище,— політичну і філософську позицію Діона, на користь якій він міг перебільшувати значення греків та їх торгівлі для місцевих племен, з одного боку, а з другого — дещо надмірно підкреслювати ворожість останніх та відносну дикість. Така позиція типова для вченого, який користується тільки літературними джерелами, залишаючи поза увагою археологічні дані.

Він слушно доводить, що згадувані Діоном вино і тканини були, ймовірно, головними статтями ввозу до Ольвії, хоча для риторичного ефекту цей промовець значною мірою несправедливо принижує їхню якість.

Д. Браунд окремо зупиняється на згадуваній Діоном солі, яка здобувалася в болотистому районі лиману на хорі Ольвії «... ми знайшли численні солеварні, з яких більшість варварів купують собі сіль — так само, як греки і скіфи, що населяють Херсонес Таврійський» (*Or.*, XXXVI, 3). Вчений невірно тлумачить це місце із Діона, вважаючи, що греки і скіфи із Херсонеса Таврійського купували сіль на хорі Ольвії, як і більшість місцевих варварів. Але, на нашу думку, Діон скоріше мав на увазі порівняння процесів, які мали місце як на солеварнях Ольвії, так і на солеварнях Херсонеса Таврійського, з яких сіль отримували і греки, і варвари. Вищезгадана логічна помилка і неврахування археологічного матеріалу призводять дослідника до ряду майже фантастичних припущень, а саме: про споживання ольвійської солі мешканцями Херсонеса Таврійського, хоча ми знаємо про значний розмах на той час солевидобування в Криму; про особливу якість ольвійської солі навіть порівняно з кримською, хоча цього ще ніхто не довів; про можливий обмін ольвійської солі на рабів; про «соляні» контакти ольвіополітів з «тавроскіфами» і навіть боротьбу між ними за володіння джерелами солі (ольвійська «тавроскіфська війна» середини II ст. н. е.). Подібні висновки зовсім не мають під собою ґрунту.

Як він сам слушно пише, спираючись на дослідження В. І. Кадеева та повідомлення стародавніх авторів, солеваріння Херсонеса Таврійського було широко відоме, чого ми не можемо в такій же мірі сказати про Ольвію. Ми не маємо ніяких епіграфічних та археологічних даних про особливі контакти з «тавроскіфами» і таке велике значення солеторгівлі в житті Ольвії. Тут також, на відміну від Херсонеса та Боспору, досі не відомі великі рибозасолювальні комплекси. Отже, немає жодних даних про «соляні» контакти в часи Діона між ольвіополітами і «тавроскіфами». Це припущення призвело Д. Браунда до висновку про можливість ольвійсько-«тавроскіфського» конфлікту саме через сіль, володіння її джерелами. Його не можна прийняти — як такий, що суперечить даним епіграфічних та археологічних джерел про Ольвію тих часів. Таким чином, тільки в комплексі з цими матеріалами ми можемо повноцінно використовувати свідчення стародавніх авторів.

В. В. Крапивина

ПО ПОВОДУ СТАТЬИ Д. БРАУНДА

В статье рассматриваются разные аспекты свидетельства Диона Христора, который посетил Ольвию летом 97 г. н. э. Отмечается, что это свидетельство прежде всего отображает взгляды самого Диона. Однако, его контекст позволяет сделать ряд выводов относительно «варваризации», города, значения торговли в его жизни. Предлагается своя точка зрения относительно выводов Д. Браунда о возможности ольвийского «тавроскифского» конфликта из-за солевых источников.